

розвиток за трьома названими напрямками, послідовно і поступово змінюючи питому вагу та їхнє співвідношення в економічному потенціалі держави. У перших двох напрямках, які сьогодні становлять експортну спеціалізацію, країна може значною мірою використовувати конкурентні переваги цінового характеру, а в третьому – визначальною має стати нецінова, якісна конкуренція, яка характерна для розвинених країн. Значення першого і другого напрямків для економіки України певний час має зберігатися, оскільки вони забезпечують найбільші прибутки і валютні надходження, які за умови раціонального використання повинні стати основним ресурсом для формування мобілізаційної моделі економіки. Розвиток третього напрямку стратегічно необхідний в сучасних умовах активізації процесів всезагальної глобалізації.

Отже, глобалізація – це складний процес формування цілісної системи сучасного світового господарства на основі транснаціонального розподілу праці, для якого характерне посилення нерівномірності економічного розвитку. Україна, як і багато держав з перехідною економікою, поки що знаходиться осторонь цих процесів. Оскільки явище глобалізації тісно пов'язане зі становленням інформаційного суспільно-економічного укладу, який формується тільки в найрозвиненіших державах, Україна в найближчій перспективі повинна здійснити прорив до постіндустріального, а від нього – до інформаційного укладу на основі ефективного використання її внутрішнього і зовнішнього потенціалів та самодостатнього модернізаційного розвитку.

Література

1. *Економічна енциклопедія: У 3-х т. – К.: “Академія”, 2000. – Т. 1. – 537 с.*
2. *Глобалізація і безпека розвитку/ О.Г. Білорус, Д.Г. Лук'яненко, М.О. Гончаренко та ін. – К.: КНЕУ, 2002. – 789 с.*
3. *Пешко А.В. Формування і розвиток реальної економіки в Україні. – Ужгород: Патент, 2005. – 231 с.*
4. *Шевцов А.І., Мерніков Г.І. Україна в гео економічній парадигмі світу ТНК. – Дніпропетровськ: Національний інститут стратегічних досліджень, 2004. – 122 с.*

УДК 330.313

В.В. ПИЛИПІВ

Рада по вивченню продуктивних сил України НАН України

РОЛЬ ІННОВАЦІЙ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ РЕГІОНАЛЬНОГО ВІДТВОРЮВАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ

Оцінюючи важливість геополітичного положення України, її природно-ресурсний і людський потенціал, все очевиднішою постає, з одного боку, її потенційна здатність до самостійності і самодостатності, а з іншого – зацікавленість ключових світових суб'єктів у нав'язуванні таких сценаріїв, які сприятимуть досягненню їх цілей у розв'язанні загальноцивілізаційних проблем світового розвитку. Проте такі цілі не завжди відповідатимуть інтересам

України, а реалізація сценаріїв розвитку навряд чи дозволить сформувати цілісну самодостатню національну господарську систему. Досвід становлення господарств різних країн показав, що тільки орієнтація на власні шляхи розвитку за рахунок максимального використання внутрішніх ресурсів може бути ефективною і спрямованою на реалізацію інтересів конкретного народу. При цьому держава не може залишатися закритою і бути позбавленою будь-якого впливу ззовні. Перспективи її розвитку полягають у збереженні власних традицій і особливостей відтворювальних процесів та відкритості до інновацій у процесі адаптації до постійно змінних умов життєдіяльності. Отже, постає проблема вивчення взаємодії традицій та інновацій, а також переходу інновацій у традиції в процесі відтворення цілісних господарських систем.

Дослідження економіки держави як цілісності можливе тільки через взаємопов'язаність регіональних відтворювальних процесів. Регіони є не просто складовими держави як цілісної системи, але й самостійними системними утвореннями, а тому в контексті змін зовнішнього середовища з метою захисту та збереження власної цілісності повинні реалізовуватися регіональні відтворювальні процеси методами, що відповідають новим умовам життєдіяльності.

Теоретичні та практичні аспекти сучасних регіональних відтворювальних процесів активно досліджуються у працях таких російських науковців, як А.С. Маршалова, А.С. Новоселов, А.В. Плякін, Е.А. Орехова та ін. Вивчення та розробка шляхів управління складними нелінійними суспільними системами, якими є регіони, здійснюється представниками синергетичного наукового напрямку, найвизначніші серед яких І. Пригожин, Г. Хакен, С. Курдюмов, Г. Малинецкий, Е. Князева. У працях цих авторів значна увага приділяється також визначенню місця інновацій у становленні та розвитку суспільних систем.

У процесі суспільного відтворення традиції та інновації є взаємодоповнюючими складовими.

У науковій економічній літературі за кількісною ознакою, крім таких загальновідомих видів відтворення, як звужене, просте і розширене, виділяють ще й відтворювальне зростання, зумовлене інтенсивним типом фондозберігаючого відтворення ресурсів, необхідного та додаткового продукту, кількісними та якісними прогресивними трансформаціями на основі інвестиційної діяльності та інноваційної складової [1]. Це означає, що тільки внаслідок введення інноваційної складової суспільна система може досягнути такої динамічної форми, як розвиток.

Інноваційна готовність до соціально-економічної модернізації регіону значною мірою залежить від мотивації населення на досягнення цілей розвитку та матеріально-технічної бази інновацій у регіоні. Загалом інновації формуються у вигляді нових потреб, нових джерел ресурсів, нових технологій їх переробки і виробництва нових продуктів споживання, нових виробничо-економічних відносин. Економічна система, як організуюче і спрямовуюче начало, сприймає, “зчитує” виробничі новації, враховує їх у системі економічних відносин, що приводить до формування нових організаційних

форм економічної і господарської діяльності, які забезпечують подальший розвиток господарства [2, с.32]. Це передбачає інноваційний підхід до відтворення, який характерний суспільному відтворенню, а його основним механізмом є новація.

Проте іноді інноваційні підходи можуть нести дестабілізаційні загрози щодо регіонального відтворювального процесу. Так, запровадження передових нововведень на стадії виробництва можуть спричинити нестабільність на стадіях розподілу й обміну, які розвивають менш динамічно, що створить кризову ситуацію. Приклад такого впливу аналізує Е.А. Колос. Введення на стадії виробництва передових технологій може спровокувати створення маси надлишкових товарів при різкому зниженні суспільних витрат. Оскільки процеси розподілу, особливо обміну, не можуть розвиватись з тією ж інтенсивністю, що і сфера виробництва, невідворотними є процеси нестабільності і навіть періодичні кризові стани [3].

Крім того, у процесі модернізації відтворення виникає можливість переорієнтації регіону із внутрішніх джерел ресурсів та ідентичної інформації на зовнішні. Такі системні зміни можуть мати різні наслідки. Так, залучення зовнішніх ресурсних джерел, з одного боку, може сприяти переплетінню відтворювальних регіональних процесів, внутрішньодержавній інтеграції регіону та зміцненню цілісності держави, а з іншого – може призвести до зменшення самодостатності регіонів та виникнення конфліктних ситуацій у відносинах “донор–реципієнт”. Надмірний перехід регіону на зовнішні інформаційні джерела може мати більші негативні наслідки. Зокрема, орієнтація на зовнішні моделі розвитку може призвести до трансформації та втрати внутрішніх ціннісних установок, а отже, до господарської уніфікації системи і зниження рівня її сталості, або взагалі відтворювальну спрямованість регіону змінить на задоволення зовнішніх потреб і втрату його цілісності.

Отже, визначаючи цінність інновацій, необхідно залишатися свідомим того, що інновація неможлива без відновлення її колишнього змісту. Не можна відкрити нове, не намагаючись перш за все повернутись до попереднього, іноді забутого смислу. Це також своєрідна новація [4].

Об’єктивна відповідність конкретним соціально-історичним координатам чи вибір таких є невід’ємним атрибутом самоідентифікації будь-якого суспільного утворення, передумовою його суб’єктного самовизначення. Тому відкритим для дослідження є питання про значення, модернізаційний і розвиваючий потенціал національних і регіональних традицій у житті та успіхах сучасного суспільства [5].

Регіонами повинен відтворюватись властивий тільки їм певний ідентичнісний модуль, який, подібно до генетичного коду, буде успадковуватись та зберігати базову інформацію. Формування різноманітності регіональних особливостей господарювання сприятиме підвищенню сталості розвитку всієї держави. Такий підхід до регіонального відтворення передбачає орієнтацію на традиційні основи.

Традиційний тип відтворення характеризується переважанням традицій як основного механізму відтворення над новацією, превалюванням традиційних форм соціалізації, інституціоналізації і легітимації.

Тому, формуючи інноваційну стратегію регіонального розвитку України, на нашу думку, важливим є підхід, за якого інноваційна діяльність спрямовуватиметься на збереження та розвиток господарської діяльності, побудованої на традиційних цінностях народу. Це означає, що застосування традиційного та інноваційного типів відтворення не є взаємовиключним, а навпаки, передбачає компліментарність таких процесів, які у сукупності своїх результатів дозволяють зберегти ідентичність та цілісність об'єкта відтворення та забезпечують його адаптаційну стійкість.

Збереження цілісності та ідентичності об'єкта чи суспільної системи є принципово важливими проблемами. Оскільки цілісність – це ключова об'єктивна якісна характеристика системи, яка надає їй визначеності, охоплює її повністю і фактично визначає її буття, то із втратою цієї якості система перестає бути сама собою. В теорії систем цілісними вважаються системи, які при найвищих рівнях складності та жорсткої структурної розчленованості зберігають такий міцний зв'язок між своїми підсистемами та елементами, який є сильнішим за зв'язки із зовнішнім середовищем, що і забезпечує їй можливість самозбереження, самовдосконалення, саморозвитку при незмінній якійсь визначеності [6].

Ідентичність же передбачає якісну визначеність самотності, спадкоємності, наслідування, сталості, ототожнення та усвідомлення власної приналежності до певної цілісності (нації, регіону, території тощо).

Відтворення регіональної ідентичності значною мірою визначає регіональні особливості природно-господарських та соціально-економічних відносин. Зокрема, в економіці це проявляється у територіальному поділі праці, способі ведення господарства та домінуванні певних видів господарської діяльності, що спричинено історичними, культурно-побутовими та природно-ресурсними особливостями регіонального відтворення. Більш детально проблеми відтворення цілісності та ідентичності автор розглядає в окремій статті [7].

Забезпечення адаптаційної стійкості соціально-економічної системи передбачає збереження сталого стану її цілісності та ідентичності в постійно змінних обставинах і є умовою її виживання. При низькій адаптаційній спроможності система не може розвиватися у часі. За такої ситуації можливими стануть наступні песимістичні сценарії її трансформації:

- зупинка розвитку і неспроможність реагувати на нові виклики часу, що призведе до деградації;
- втрата самотності (автентичності) і, як наслідок, зниження стійкості, самодостатності, орієнтація на чужі системи цінностей та задоволення чужих потреб.

Досягнення адаптаційної стійкості соціально-економічної системи можливе тільки за рахунок її формування на традиційних цінностях народу чи етносу із застосуванням нових знань, перспектив та нової інформації щодо

реалізації процесів відтворення. Таким чином, інноваційний розвиток регіонів повинен, з одного боку, спрямовуватися на адаптацію традиційних видів діяльності народу до нових умов господарювання, а з іншого – перетворювати своєрідність та унікальність регіону на його конкурентні переваги та визначати нові шляхи розвитку.

Загальну схему відтворення суспільної системи на основі поєднання традиційних та інноваційних типів наведено на рисунку. Суспільна система будь-якого рівня (національного чи регіонального) на основі сформованих суспільних цінностей визначає цілі, завдання та потреби, які повинні бути задоволені в господарській підсистемі суспільства. При цьому в історичному розвитку для господарської системи значною мірою властиві інерційність і спадковість, які частково виражаються у традиціях народу. Така господарська система підпорядкована цілям та інтересам суспільного утворення, задовольняє його потреби і спрямована на збереження й відтворення його цілісності та ідентичності.

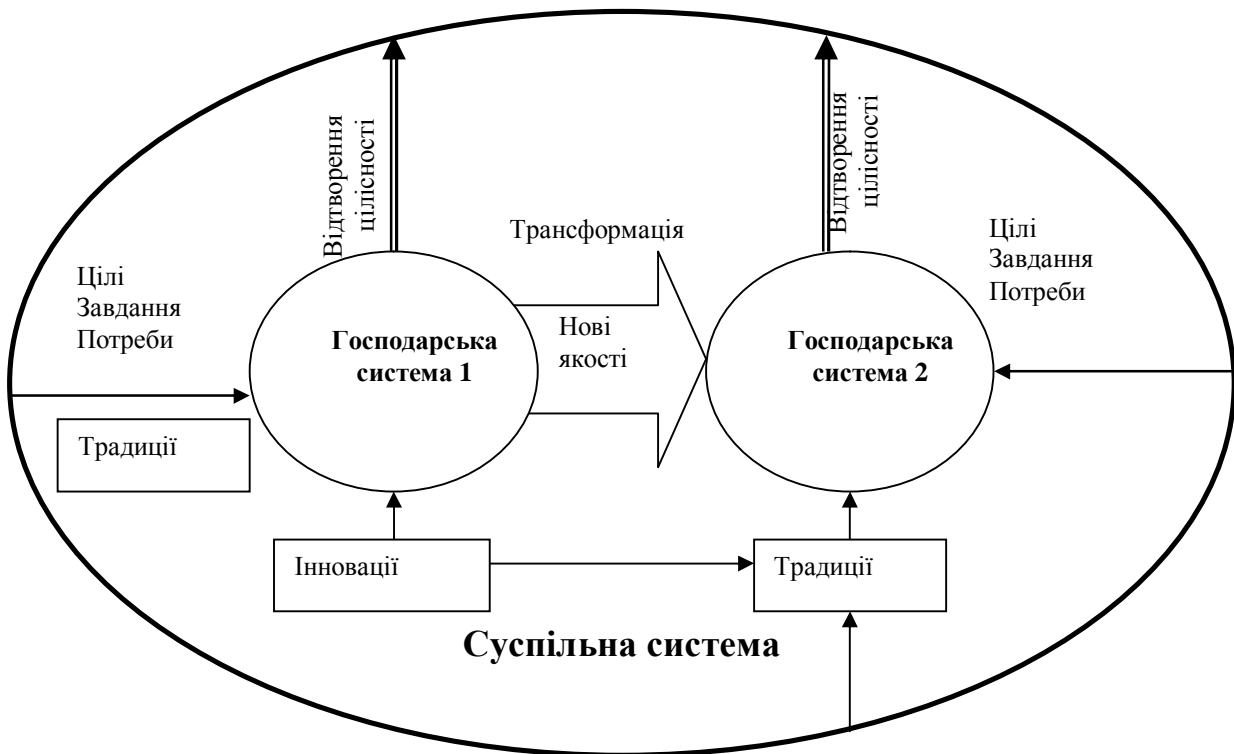


Рисунок. Загальна схема відтворення суспільної системи на основі поєднання традицій та інновацій

При виникненні інновацій у суспільстві відповідних змін потребує господарська система, яка повинна адаптуватися до нових умов своєї надсистеми з тим, щоб адекватно відповідати новим цілям та ефективно задовольняти нові потреби. Тому із введенням інновацій господарська система 1 набуває нових системних якостей і трансформується в господарську систему 2, яка також опирається на традиційну систему цінностей і спрямована на відтворення цілісності суспільного утворення.

При цьому трансформація господарської системи відбудеться тільки за умови, якщо “інновація у сфері матеріального виробництва адекватним чином буде відображатися в соціально-економічній системі, а потім багаторазово відтворюватися, сприяючи економічному розвитку” [2, с. 36]. Тобто вихід на новий етап розвитку господарської системи можливий за умови перетворення інновації у традицію.

Таким чином, трансформація регіональних господарських систем відбувається під впливом інновацій, зокрема на сформовану систему відносин. Вихід на нові етапи розвитку господарської системи здійснюється внаслідок інституціоналізації та соціалізації інновацій, їх перетворення у традиції. Проте існує певна межа трансформативності господарства, після переходу якої система може перестати бути системою, втративши свою цілісність та ідентичність. Це означає, що впровадження інновацій повинно завжди узгоджуватися із суспільною системою цінностей, яка є центром цілісності суспільства.

Тому головною метою стратегії інноваційного розвитку регіонів України повинен стати пошук додаткових джерел розвитку на основі використання людського капіталу та інтелекту нації. Пріоритетними сферами застосування інновацій, на нашу думку, є ті, які здатні покращити життя населення України та підвищити конкурентоспроможність держави. До таких сфер можна віднести енерго- та ресурсозберігаючі технології, покращення екологічного стану країни, забезпечення населення доступними якісними продуктами харчування, ліками, житлом, надання якісних освітніх послуг, гарантування національної безпеки, збереження цілісності національної господарської системи тощо.

Література

1. Таран О.Л. *Воспроизводственный процесс и экономическое развитие* // Журнал депонированных рукописей. – 2006. – № 10: // <http://www.mte-eco.ru>
2. Плякин А.В. *Пространственная экономическая трансформация региональной природно-хозяйственной системы: структура и механизм реализации*. – Волгоград: Волгоградское научное издательство, 2006. – 364 с.
3. Колос Е.А. *Социальная защита населения в структуре воспроизводственного цикла* // Проблемы современной экономики. – 2006. – № 3(19): // www.m-ecopomy.ru.
4. Князева Е.Н. *Природа инноваций и некоторые проблемы инновационного управления*: // <http://spkurdyumov.narod.ru/Kriz.htm#kr17>
5. Иваненков С.П., Кусжанова А.Ж. *Национально-историческая самобытность как фактор самоопределения человека и общества* // CREDO теоретический журнал. – 1997. – № 2.: // www.orenburg.ru/culture/credo/02/46.html.
6. Каган М.С. *Системность и целостность*: // <http://ru.philosophy.kiev.ua/library/kagan/kagan.html>.
7. Данилишин Б.М., Пилипів В.В. *Формування цілісної національної господарської системи: соціолого-економічні аспекти* // Вісник НАН України. – 2008. – № 7. – С. 3–11.